

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Zimbabwe – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Zimbabwes historia har präglats av allvarliga kränkningar av och övergrepp på de mänskliga rättigheterna, både före och efter landets självständighet 1980. De mer omfattande och intensiva perioderna av människorättskränkningar efter självständigheten har i huvudsak varit kopplade till politiska skeenden eller i samband med genomförandet av allmänna val. Ofta har statliga aktörer använt våld eller hot om våld mot delar av civilbefolkningen som ett påtryckningsmedel för att uppnå politiska målsättningar. Det finns sålunda en tydlig koppling mellan bristande respekt för de mänskliga rättigheterna och bristen på demokrati i Zimbabwe.

I november 2017 tvingades Robert Mugabe lämna ifrån sig makten efter 30 år som Zimbabwes president. I juli 2018 valdes Emmerson Mnangagwa till ny president. Trots framsteg avseende valens genomförande noterade valobservatörer flera brister. I samband med demonstrationer och protester som ägde rum i augusti 2018 samt i januari 2019, sköt zimbabwiska säkerhetsstyrkor ihjäl flera civila. Enligt vittnesuppgifter förekom även tortyr och könsrelaterat våld. Fortfarande har inga åtal väckts mot ansvariga inom säkerhetsstyrkorna eller deras överordnade. Den politiska kontexten präglas av förekomsten av politiskt motiverade åtal, hot om våld och tvångsbortföranden som riktats mot representanter ur civilsamhället

och oppositionen. Zimbabwe befinner sig i fortsatt transition med en oklar utgång.

Zimbabwe antog år 2013 en ny konstitution som är progressiv och stärker skyddet för de mänskliga rättigheterna. Anpassningen av existerande lagar till den nya konstitutionen går dock trögt, särskilt inom politiskt känsliga områden. Rättsväsendet är delvis politiserat, främst när politiska intressen står på spel. Samtidigt är förtroendet för delar av domarkåren förhållandevis högt, och enskilda domare har i vissa människorättsfall visat prov på integritet och självständighet. Straffriheten för vissa samhällsgrupper är utbredd. Korruptionen är omfattande och förekommer på alla samhällsnivåer.

Yttrande-, mötes- och pressfrihet garanteras i konstitutionen men begränsas i praktiken av lagar som inte anpassats till konstitutionen samt av bristen på politisk vilja hos berörda myndigheter. Diskrimineringen av hbtq-personer är utbredd och förekommer även indirekt genom viss lagstiftning.

Konstitutionen fastställer bland annat miniminivå för ett antal sociala och ekonomiska rättigheter. Den svåra ekonomiska situationen i Zimbabwe påverkar dock i hög grad genomförandet. Kvinnors politiska och ekonomiska inflytande är begränsat och kvinnor åtnjuter i praktiken ett svagare rättsligt skydd än män. Våld i hemmet samt könsrelaterat våld är vanligt förekommande, och antalet fällande domar mot förövare av dessa brott är mycket litet. Zimbabweiska barn har drabbats hårt av den ekonomiska krisen i landet. Våld mot barn är utbrett och en tredjedel av alla flickor gifts bort före 18 års ålder, vilket bland annat påverkar skolgången; flickor tas tidigare ur skolan än pojkar. Hiv utgör ett stort hälso- och samhällsproblem.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

År 2013 antog Zimbabwe en ny konstitution med ett utökat skydd för de mänskliga rättigheterna i jämförelse med den tidigare konstitutionen. Den nya konstitutionen garanterar bland annat alla medborgares rätt att inte utsättas för diskriminering. Generellt sett är kunskapen om konstitutionens innehåll och rättigheter bristande bland allmänheten, vilket inverkar på befolkningens möjligheter att utkräva sina rättigheter.

Anpassningen av existerande lagar till konstitutionen och landets internationella och regionala åtaganden vad gäller de mänskliga rättigheterna går trögt, särskilt inom politiskt känsliga områden, inklusive yttrande-, mötes- och pressfrihet.

I Zimbabwe finns även ett informellt rättssystem. Enligt konstitutionen måste landets traditionella ledare, vilka är ansvariga för de informella rättssystemens tillämpning, dock alltid agera i enlighet med konstitutionen. Konstitutionen etablerar sex oberoende kommissioner: antikorrupsions-, jämställdhets-, freds- och försonings-, media-, människorätts- samt valkommissionen. Människorättskommissionen ger bland annat invånare möjlighet att anmäla individuella människorättskränkningar. Människorättskommissionen kan utifrån rapporterna rekommendera åtal.

Vissa av kommissionerna, bland annat freds- och försoningskommissionen, har ett tidsbegränsat mandat. Upprättandet av kommissionerna har dragit ut på tiden och flera utnämningar har kritiserats som politiskt motiverade. Kommissionerna saknar ofta tillräckliga ekonomiska resurser för att oberoende kunna fullgöra sina mandat. Korrupcion är ett mycket allvarligt och utbrett problem på alla nivåer i samhället, även inom polis- och rättsväsendet. Åtal för korrupcion sker selektivt. Zimbabwe rankas på plats 160 av 180 i *Transparency Internationals* index för upplevd korrupcion år 2018 och landet rankas på plats 116 av 126 länder i *World Justice Projects* rättstatsindex 2019.

Rättssäkerhet

Rättsväsendets självständighet är begränsad, bland annat till följd av politiska utnämningar av riksåklagare och domare samt ekonomiska beroendeförhållanden mellan domare och politiker. Åklagarmyndigheten är enligt den nya konstitutionen åtskild från justitiedepartementet, men riksåklagarens oberoende kan ifrågasättas på grund av nära kopplingar till den politiska eliten. Lagar tillämpas selektivt mot oppositionella, regimkritiker och människorättsaktivister. Samtidigt uppfattas delar av domarkåren som förhållandevis professionell, och har i vissa uppmärksammade fall relaterade till de mänskliga rättigheterna visat prov på integritet och självständighet.

Väntetiderna för domar är långa. Konstitutionsdomstolen saknar arbetsordning. Regeringen och myndigheterna följer inte alltid domstolsbeslut. Kvinnor har enligt lag samma tillgång till rättsväsendet som män, men i praktiken resulterar de patriarkala samhällsstrukturerna i begränsningar för kvinnor. Enligt det informella rättssystemet har kvinnor lägre status än män. Kvinnans rättigheter åsidosätts och kvinnor diskrimineras i till exempel familje- och arvstvister.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Den politiserade relationen mellan den verkställande och dömande makten i Zimbabwe har inneburit en utbredd straffrihet för vissa samhällsgrupper avseende tidigare begångna människorättsbrott samt allvarligt påverkat allmänhetens tilltro till rättsstaten. Exempelvis har ingen person ur säkerhetsstyrkorna eller från ansvariga myndigheter ännu ställts till svars för det våld, inklusive dödsskjutningarna av civila och övriga människorättskränkningar, som ägde rum under demonstrationerna i augusti 2018 och januari 2019.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Zimbabwe är en grundlagsfäst demokrati med flerpartisystem. Majoritetsval i enmansvalkretsar gynnar i allmänhet regeringspartiet. Konstitutionen från 2013 stärkte regeringens och parlamentets ställning på bekostnad av presidentens och begränsar även innehavet av presidentämbetet till två femårsperioder.

Den lagstiftande makten ligger hos parlamentet som består av två kammare: senaten och nationalförsamlingen, båda med en femårig mandatperiod. Nationalförsamlingen inkluderar 270 ledamöter och senaten 80 ledamöter. Inför valet 2018 upprättades en ny röstlängd som i huvudsak betraktas som en förbättring och som mer tillförlitlig jämfört med röstlängden från 2013. Valdeltagandet är relativt jämt mellan kvinnor och män. Under valet 2018 var en majoritet av väljarna kvinnor. Andelen kvinnliga kandidater är dock markant lägre än andelen män. Antalet direktvalda kvinnliga ledamöter minskade från 26 till 25 mellan valen 2013 och 2018. Under valet 2018 tillämpades den tillfälliga regeln om kvotering

som gällt sedan den nya konstitutionen antogs 2013, omfattande 60 kvinnliga ledamöter. Andelen kvinnliga ledamöter förväntas minska ytterligare om lagen inte förlängs inför valet 2023. Endast 17 procent av de valbara kandidaterna till landets lokala politiska församlingar utgjordes av kvinnor i valet 2018.

Genomförandet av val har vid flera tillfällen kantats av våldsamheter. Trots betydande framsteg avseende valets genomförande 2018, inklusive en ökad respekt för yttrande-, rörelse- och mötesfriheten, möjlighet för oppositionen att bedriva valkampanj samt en fredligare atmosfär i jämförelse med tidigare val, noterade nationella och internationella valobservatörer flera allvarliga brister. Bland dessa brister nämner EU:s valobservationsinsats bland annat missbruk av statliga resurser, förekomsten av hot och partisk rapportering i statlig media och av traditionella ledare, samt en svag valkommission. Zimbabwes största oppositionsparti (MDC) överklagade valresultatet till konstitutionsdomstolen, som förklarade resultatet giltigt.

Under de demonstrationer som ägde rum dagarna efter valets genomförande mot bakgrund av anklagelserna om valfusk och kränkningar av de mänskliga rättigheterna sköt zimbabwisk militär ihjäl sex civila. Dödsskjutningarna har utretts av den så kallade Motlanthekommisionen som lämnat ett antal rekommendationer till regeringen inklusive drabbades rätt till kompensation och frågan om straffrihet.

Det civila samhällets utrymme

I Zimbabwe finns ett stort antal civilsamhällesorganisationer. Civilsamhället är dock relativt splittrat och svagt. Ett historiskt sett auktoritärt politiskt klimat och intolerans mot regimkritiska röster försvårar situationen för civilsamhället.

Utvecklingen mot ett utvidgat demokratiskt utrymme som skönjdes inför valet 2018, med ett utvidgat demokratiskt utrymme, har avstannat. I januari 2019 utbröt protester och demonstrationer i flera städer i Zimbabwe som en reaktion på omfattande prishöjningar på bland annat bränsle och livsmedel. Under demonstrationerna sköt polis och militär ihjäl minst 15 civila. Flera vittnesmål återspeglar förekomsten av

könsrelaterat våld, med polis och militär som förövare. Hundratals personer frihetsberövades under och efter demonstrationerna, bland annat representanter från civilsamhället och oppositionen. Inga ansvariga har ännu ställts till svars.

Under det första halvåret 2019 har minst 21 personer från civilsamhället och oppositionen åtalats för omstörtande verksamhet. På grund av bristande bevis har inget åtal lett till en fällande dom. Under rättsprocessen har de åtalade ofta frihetsberövats eller varit utsatta för olika typer av restriktioner. Åtalen har kritiserats av bland andra *Transparency International* och beskrivits som ett sätt att tysta civilsamhället.

De flesta civilsamhällesorganisationer är registrerade som privata ideella organisationer under den så kallade PVO-lagen (*the Private Voluntary Organizations Act*). Enligt lagen ska organisationer registreras hos *Ministry of Labour and Social Welfare* som utser en styrelse med befogenhet att granska och kontrollera verksamheten. En organisation kan nekas registrering utan sakliga skäl. Civilsamhället påverkas även av regler för administration, polisförfaranden och rättspraxis. Presidenten kan förklara organisationer som olagliga med hänvisning till offentlig säkerhet och ordning.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Konstitutionen slår fast rätten till frihet från tortyr samt grym, omänsklig eller förnedrade behandling. Enligt Internationella migrationsorganisationens (IOM) program för mänskliga rättigheter var antalet rapporterade fall av våldsrelaterade incidenter för perioden november 2017 – juni 2019 drygt 4 500.

Oproportionerligt våld av polis och militär i samband med demonstrationer är vanligt förekommande. Förövare åtalas endast i ett begränsat antal fall och få offer har fått kompensation från staten. Då tortyr inte är kriminaliserat åtalas gärningsmän, i de få fall då åtal alls väcks, för mindre allvarliga brott såsom överfall och bortföranden.

Det finns inga bekräftade fall av statssanktionerade politiska mord eller utomrättsliga avrättningar under 2018 och 2019. Politiskt motiverade frihetsberövanden förekommer. Förhållandena i häkten och arrestlokaler är undermåliga. Förhållandena i landets fängelser präglas av platsbrist samt bristande hygien, mathållning och sjukvård. Dödligheten i fängelserna är hög. Fysiskt våld och andra brutala övergrepp förekommer vid gripanden och förhör.

Människohandel för sexuella ändamål förekommer, liksom för tvångsarbete. Zimbabwe är ursprungs-, transit- och mottagarland för män, kvinnor och barn, främst i städer som gränsar till Sydafrika, Moçambique och Zambia. Förekomsten av sexhandel och prostitution, framförallt bland kvinnor och barn, är omfattande, inte minst som en följd av den ekonomiska krisen i Zimbabwe.

Dödsstraff

Zimbabwe ratificerade FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter 1991, vilken begränsar användningen av dödsstraff. Sedan 2005 har inga dödsdomar verkställts, men knappt hundra personer väntar på avrättning. Dödsstraff kan utdömas i för mord, högförräderi samt brott kopplade till terrorism, sabotage och samhällsomstörtande verksamhet. Personer under 21 och över 70 år kan enligt konstitutionen inte dömas till döden. President Mnangagwa har tagit tydlig ställning mot dödsstraff och, under sitt tidigare ämbete som justitieminister, offentligt utlovat att inte tillåta några avrättningar. I mars 2018 omvandlade presidenten påföljden för de dödsdömda interner som väntat på sin avrättning i mer än tio år till livstids fängelse. Att den inhemska opinionen vill bevara dödstraffet används som argument för att inte avskaffa det *de jure*.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden av företrädare från civilsamhället, fackföreningar och människorättsorganisationer samt journalister och oppositionspolitiker förekommer. Att det dröjer innan den gripne får träffa sitt juridiska ombud förekommer även i politiskt känsliga fall.

I samband med de våldsamma demonstrationer som ägde rum i Zimbabwe i januari 2019 frihetsberövades hundratals personer på godtyckliga grunder. Flera demonstranter och civila som befann sig i

anslutning till demonstrationerna blev även utsatta för fysisk misshandel och förnedrande behandling av polis och militär.

Människorättsaktivisten Itai Dzamara som fördes bort av okända män i mars 2015 är fortfarande försvunnen. Polisens utredning är inte avslutad, men den allmänna uppfattningen är att säkerhetstjänsten var inblandad i försvinnandet. Ordföranden för lärarfacket, Obert Masaraure, blev i början av juni 2019 bortförd från sin bostad av beväpnade, maskerade män och förhörd under hot och misshandel. Ett ökat antal tvångsbortföranden riktade mot representanter från civilsamhället och fackföreningar kunde noteras under sommaren 2019. Hittills har inga åtal mot förövare ägt rum.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande- och pressfriheten fastställs i konstitutionen. Existerande lagar, såsom lagen om offentlig ordning och säkerhet (*Public Order and Security Act*, POSA) och lagen om tillgång till information och integritetsskydd (*Access to Information and Protection of Privacy Act*, AIPPA) har dock inte anpassats till konstitutionen, vilket inneburit långtgående inskränkningar i yttrande- och pressfriheten. Både POSA och AIPPA håller på att omarbetas. Reviderade lagförslag har presenterats för de lagstiftande församlingarna men har ännu inte antagits. De reviderade versionerna av POSA och AIPPA (AIPPA delas upp i tre nya lagar) innehåller vissa förbättringar i jämförelse med de tidigare versionerna men inskränkande och otydliga element finns fortfarande kvar. Avgörande torde bli hur de berörda myndigheterna samt domstolar framöver väljer att tolka och tillämpa de reviderade lagarna.

Den i konstitutionen inskrivna Mediekommissionen, som har till uppgift att upprätthålla och främja mediefrihet, lyder under Informationsdepartementet, vilket begränsar dess oberoende. Begränsade resurser, liksom ett restriktivt regelverk, försvårar kommissionens arbete. Staten dominerar och kontrollerar stora delar av media, särskilt utbudet på landsbygden. Staten är största ägare inom både tidningar, radio och tv. Selektiv registrering och licensgivning av tv- och radiostationer tillämpas. Förtal och vinklad medial rapportering förekommer i statliga sändningar, liksom i regeringskritisk press. Det finns en handfull oberoende dags-

respektive veckotidningar, som är tydliga i sin kritik av regeringen. Dessa är koncentrerade till Harare och andra större orter. Viss självcensur bedöms förekomma, men i privat media och sociala medier är journalister och aktivister frispråkiga och tydliga i sin kritik av regimen.

I *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex för 2019 rankas Zimbabwe på plats 127 av 180. I samband med de landsomfattande demonstrationer som ägde rum i Zimbabwe i januari 2019 stängde regeringen ned all internetkommunikation i landet under ett dygn för att därefter blockera vissa plattformar för kommunikation, bland annat Twitter, Whatsapp och Facebook, under de kommande dygnet. Regeringen har rätt att övervaka all kommunikation i landet, inklusive internetaktivitet. Regeringen har föreslagit än striktare regler med hänvisning till nationell säkerhet, och ett lagförslag som för närvarande ligger under beredning är den så kallade *Cyber Bill*. Cirka 50 procent av zimbabwierna (cirka sju miljoner) är uppkopplade mot internet, framförallt genom mobiltelefoner. De dyra priserna på fasta uppkopplingar utgör ett ekonomiskt hinder.

Konstitutionen garanterar rätten till information från statliga institutioner om informationen behövs för utkrävande av offentligt ansvar eller utövande av en rättighet, men zimbabwisk förvaltning präglas fortfarande av slutenhet.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötesfriheten och rätten till fredliga sammankomster garanteras i konstitutionen. Mötesarrangörer måste enligt lag (POSA) meddela polisen om planerade offentliga sammankomster i förväg. Lagen ger också polisen rätt att förbjuda sammankomster av säkerhetsskäl. Det förekommer att organisationer som meddelat polisen sina planer inte får svar eller vägras tillstånd, särskilt om organisationen eller syftet med mötet är regeringskritiskt. Vid demonstrationer som genomförts det senaste året (i augusti 2018 och januari 2019 utan tillstånd) har oproportionerligt våld förekommit och demonstranter har bland annat utsatts för godtyckliga frihetsberövanden. Det förekommer att regeringspartiet Zanu PF genom ekonomiska incitament med statliga medel mobiliserar uppslutning till partipolitiska evenemang.

Det finns inga rättsliga inskränkningar i medborgarnas rättigheter att ansluta sig till eller bilda politiska partier eller organisationer. Inför valet 2018 konkurrerade 43 politiska partier (av 143 registrerade) om platserna i parlamentet. Regimkritiska organisationer har dock utsatts för inbrott och husrannsakan, vilket utgör inskränkningar i föreningsfriheten. Fackföreningar och facklig verksamhet är tillåtet, men föreningsfriheten begränsas i praktiken i och med förbud att hålla möten utan tillstånd. Hot och trakasserier mot exempelvis fackföreningsmedlemmar förekommer.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet råder och inga kända restriktioner finns för bildandet av kyrkliga samfund eller religionsutövande. De största grupperna utgör kristna (cirka 84 procent), traditionella religioner (4,5 procent), ateister (cirka tio procent) och islam (0,7 procent).

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Zimbabwe har ratificerat samtliga ILO:s åtta centrala konventioner. Rätten till arbete och skydd undergrävs emellertid när arbetslösheten växer i takt med landets ekonomiska kris och tvingar människor ut i osäkra, informella arbeten. Bristen på arbete gör att miljontals zimbabwier söker sig utomlands för att arbeta, i första hand till Sydafrika men även till andra grannländer och till Storbritannien.

Centralorganisationen *Zimbabwe Congress of Trade Unions* (ZCTU) har varit en betydelsefull samhällsaktör. Fackföreningarnas inflytande har dock minskat väsentligt i takt med den ökande arbetslösheten och ett minskat medlemsantal. Mot bakgrund av ZCTU:s och övriga fackföreningars kritik av regeringens politik har flera av deras medlemmar blivit utsatta för våld och hot. Bland annat har ZCTU:s ordföranden, Peter Mutasa, åtalats för omstörtande verksamhet för sina uppmaningar om fredliga protester i januari 2019. Dom i målet har ännu ej fallit.

Exakta arbetslöshetssiffror finns inte att tillgå, men arbetslösheten uppskattas till drygt 90 procent, varför människor istället söker försörjning eller tillfälliga inkomster i den informella sektorn. Unga och

äldre kvinnor är värst drabbade. Merparten av arbetstillfällena finns i informella företag, gatuförsäljning och småskaligt jordbruk för det egna hushållet. Annan betydelsefull informell ekonomisk verksamhet är smuggling, byteshandel och illegal mineralutvinning i dagbrott. Arbetsvillkoren i den informella sektorn är osäkra. Många arbetare är underbetalda. Barnarbete förekommer, till exempel inom jordbruk och i gruvor.

Den informella gruvsektorns expansion har lett till att gruvarbetare, inklusive barn, utsätts för arbetsmiljöer med farliga kemikalier och miljöavfall. Flera olika människorättskränkningar är kopplade till gruvdriften, bland annat tvångsförflyttning av samhällen utan kompensation till berörda individer, våld och dödsskjutningar i samband med protester mot gruvföretagen samt förstörda levnadsförhållanden för närliggande samhällen. Ofta har gruvföretagen en koppling till den zimbabwiska militären eller statliga ombud.

Diskriminering i arbetslivet på grund av hudfärg, kön, etnicitet, politisk åsikt, religion, ursprungsart, funktionsnedsättning, hiv eller graviditet är förbjudet enligt lag. Tillämpningen och efterlevnaden brister dock.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Konstitutionen stadgar rätt till hälsovård, men endast inom ramarna för tillgängliga statliga resurser. Den ekonomiska situationen i Zimbabwe har allvarligt påverkat befolkningens tillgång till adekvat hälsovård och således urholkat möjligheten att utöva denna rättighet. Tillgången till och kvaliteten på vård varierar över landet och framförallt mellan inkomstgrupper. Avgifter och korruption leder till diskriminering, särskilt av marginaliserade grupper som till exempel hiv-smittade, personer som befinner sig i prostitution, personer med funktionsnedsättning samt hbtq-personer. Bristande tillgång till läkemedel utgör ett stort problem i vissa provinser.

Hiv utgör ett stort hälso- och samhällsproblem. Uppskattningsvis är 1,3 miljoner zimbabwier smittade med hiv (2017). Sedan 2010 har antalet nya fall av hiv minskat med 49 procent och antalet aids-relaterade dödsfall minskat med 45 procent. Det är fortfarande kvinnor som enligt statistiken är mest drabbade, delvis på grund av att män inte testar sig i

samma utsträckning. Bland hiv-smittade gravida kvinnor har cirka 90 procent tillgång till behandling och mediciner som hindrar överföring av hiv till barnet. Politisk vilja att hantera hiv-situationen finns och en flerårig handlingsplan har antagits. Bromsmediciner är gratis, även om tillgången påverkas negativt av den pågående ekonomiska krisen i landet. Även den administrativa avgiften om fem amerikanska dollar innebär en utmaning för många att betala.

Mödradödligheten har minskat men är fortfarande hög, med 443 dödsfall per 100 000 födselar, enligt FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index för mänsklig utveckling 2018. Abort är förbjudet förutom om graviditeten är en följd av våldtäkt, incest, eller vid risk för barnets och moderns hälsa, men då krävs domstolsbeslut som oftast utfärdas för sent eller inte alls. Marknaden för olagliga och osäkra aborter är utbredd. Undervisning om sex och samlevnad samt preventivmedel och familjeplanering förekommer men är otillräcklig, vilket är en bidragande orsak till det höga antalet tonårsgraviditeter och att många flickor tvingas lämna skolan i förtid. Många hälsoproblem hos flickor och unga kvinnor är kopplade till bristen på respekt för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, barnäktenskap, sexuella övergrepp, tidiga graviditeter och osäkra aborter.

Enligt UNDP är spädbarnsdödligheten 40 per 1 000 födda barn. Ofta är dödsfallen en följd av sjukdomar som kan förebyggas, såsom diarré, lunginflammation och hiv. Enligt samma index lider mer än 25 procent av alla barn under fem år av undernäring.

Förväntad medellivslängd för män är 59 år och för kvinnor 63 år.

Rätten till utbildning

Den tidigare höga utbildningsnivån och läskunnigheten har under de senare årens ekonomiska kris försämrats. Rätten till statsfinansierad grundutbildning är enligt konstitutionen begränsad av så kallade rimliga resurser och utbildning är därför varken kostnadsfri eller obligatorisk.

Enligt statistik från Unicef går 95 procent av alla barn i skolan, men endast cirka hälften av dessa går ut grundskolan. Skolavgifter, skrivböcker och skoluniform är ekonomiskt betungande för hushållen och avhopp är vanligt, såväl i grundskolan som på högre nivåer. Antalet avhopp har ökat

sedan hösten 2018 mot bakgrund av den förvärrade ekonomiska situationen. Flickor och pojkar har samma rätt och tillgång till skolgång, men det finns en tendens att i första hand låta pojkar gå i skolan om familjen har knappa resurser. Tidiga graviditeter och äktenskap är vanliga anledningar till att flickor lämnar skolan i förtid. En halv miljon barn uppges enligt Unicef arbeta istället för att gå i skolan.

Knappt 90 procent av befolkningen äldre än 15 år kan läsa och skriva enligt UNDP.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

År av politisk och ekonomisk misskötsel samt en utbredd korruption har starkt påverkat det ekonomiska läget i landet. Återkommande torka, den senaste under 2018–2019, har också bidragit till att drygt halva befolkningen (cirka åtta miljoner) riskerar matosäkerhet enligt UNDP.

Över 90 procent av statsbudgeten går till offentliganställdas löner, vilket lämnar ett mycket begränsat utrymme för sociala och ekonomiska investeringar. Miljoner människor saknar regelbunden tillgång till rent vatten och elbrist är ett omfattande problem. På grund av ransonering i stora delar av landet fanns el endast att tillgå cirka sex timmar per dygn 2019, inklusive i Harare. Enligt UNDP lever drygt 20 procent av Zimbabwes befolkning under fattigdomsgränsen (mindre än 1,90 amerikanska dollar per dygn). Fattigdomen är värre och mest utbredd på landsbygden. Cirka 75 procent av befolkningen tjänar mindre än 3,10 amerikanska dollar per dag enligt UNDP:s index för mänsklig utveckling 2018. Denna situation riskerar att förvärras i takt med att den ekonomiska krisen i Zimbabwe förvärras.

Enligt konstitutionen ska ingen person bli vräkt eller få sitt hem rivet utan ett domstolsbeslut. Det fastställs också att staten är skyldig att förse befolkningen med skydd och tak över huvudet. Efterlevnaden av dessa bestämmelser brister. Omfattande rivningar av olagliga bostäder har gjorts under åren utan att dessa bestämmelser har respekterats. Andelen hushåll i Zimbabwe som mottog någon form av social förmån från staten sjönk från 76 procent 2017/2018 till 56 procent 2018/2019. Nedgången har inte skett mot bakgrund av minskade behov utan är en orsak av den förvärrade ekonomiska situationen i landet.

Zimbabwe rankas på plats 156 av 189 i UNDP:s index för mänsklig utveckling 2018.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Zimbabwe är i hög grad ett patriarkalt samhälle. Sedvänjor och det informella rättssystemet underminerar kvinnors rättigheter i många fall, särskilt på landsbygden. De flesta kvinnor arbetar i den informella sektorn eller i jordbruket där de bär en tung arbetsbörda samtidigt som de står för merparten av det obetalda hemarbetet. Statlig barnsomsorg saknas. Det är i allt högre grad accepterat för kvinnor att göra yrkeskarriär, även om det fortfarande är svårt i praktiken. Kvinnor är underrepresenterade i beslutspositioner i offentlig och privat sektor. Kvinnor återfinns dock oftare än män som egenföretagare, vanligen inom mikro-, små eller medelstora företag och i den informella sektorn.

Zimbabwe har en aktiv kvinnorörelse. Det finns ett flertal civilsamhällesorganisationer som gemensamt genom *Women's Coalition of Zimbabwe* (WCoZ) arbetar för att förbättra jämställdhet och öka inflytande för kvinnor i beslutsfattande på alla nivåer i samhället samt öka kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna.

Zimbabwes konstitution slår fast jämställdhet som en rättighet men detta har endast i begränsad utsträckning inkorporerats i den nationella lagstiftningen. Vissa framsteg har gjorts avseende anpassning av lagar, men jämställdhetskommisionen och departementet för kvinnofrågor är underbemannade och saknar ekonomiska resurser.

Våld i hemmet och könsrelaterat våld är vanligt förekommande och har ökat. Enligt statistik från UNDP:s index för mänsklig utveckling 2018 har 35 procent av alla kvinnor varit utsatta för fysiskt våld. Våld i hemmet är inte olagligt, medan våldtäkt är det. Få fall anmäls, vilket i hög grad beror på kvinnors ekonomiska beroende av män och att deras manliga partner i majoriteten av fallen är förövaren. Ännu färre fall leder till en fällande dom. Enligt tillgänglig statistik har cirka en tredjedel av landets kvinnor och flickor utsatts för sexuellt våld innan de fyllt 18 år. Någon tradition att tillämpa kvinnlig könsstympning finns inte i Zimbabwe.

Barnets rättigheter

Skydd för barns rättigheter fastställs i konstitutionen liksom att staten måste vidta åtgärder för att skydda barn från barnarbete, sexuellt utnyttjande, politisk aktivitet och häktning. Dessutom måste staten säkerställa att barn får föräldrars omsorg, tak över huvudet, grundläggande näring, utbildning, hälsovård och tillgång till sociala tjänster. Tillämpningen av dessa bestämmelser brister. Flickor är mer utsatta än pojkar för könsrelaterat våld, arbetar i högre grad i hemmet samt tas tidigare ur skolan och gifts bort i tidig ålder. Enligt FN:s befolkningsfond (UNFPA) är sexuella övergrepp vanligt förekommande, men leder sällan till rättsliga påföljder. Barnprostitution förekommer och bedöms öka. Statistiken är bristfällig.

Förekomsten av barnäktenskap är ett utbrett problem. Cirka 30 procent av landets unga, huvudsakligen flickor och unga kvinnor, gifts bort innan 18 års ålder. Cirka fem procent gifts bort innan de fyllt 15 år. Zimbabwe har ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter som anger 18 år som minimiålder för äktenskap. Enligt domslut från Zimbabwes konstitutionsdomstol från 2016 strider barnäktenskap mot konstitutionen och minimiåldern för giftermål är 18 år. Handel med kvinnor och flickor förekommer, men statistiken är bristfällig. Prostitution är förbjudet men vanligt förekommande.

Inom vissa av de kristna apostoliska samfundet i Zimbabwe förekommer bortgifte av minderåriga flickor. Inom vissa apostoliska samfund uppmanas flickor så unga som tio år att gifta sig med betydligt äldre män, ofta med hänvisning till gudomliga befallningar via pastorn.

Mer än hälften av landets barn över fem år saknar födelsebevis. Utan identitetshandlingar kan de förvägras tillgång till sina rättigheter, såsom rätt till utbildning och socialt skydd. Barnaga är tillåtet och förekommer i utbredd omfattning i hemmet och i skolan. Enligt Unicef har knappt 65 procent av barn i åldrarna 1–14 år upplevt fysiskt eller psykiskt våld. Barnagas förenlighet med konstitutionen har utmanats av organisationer ur civilsamhället och frågan behandlas för närvarande av konstitutionsdomstolen.

Enligt gällande rätt är straffbarhetsåldern sju år. I praktiken förekommer mycket få fall då någon under tio år döms för brott. Ett lagförslag håller för närvarande på att utarbetas enligt vilken åldern för straffbarhet sannolikt kommer att höjas till minst tolv år. Åldern för att ta värvning till Zimbabwes väpnade styrkor är 18 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Folkgruppen shona utgör 82 procent av befolkningen, ndebele 14 procent, mindre än en procent har europeiskt ursprung samt övriga etniska folkgrupper utgör tre procent. Ndebele har sedan självständigheten indirekt diskriminerats av statsmakten, till exempel genom att inte prioriteras i utvecklingsinsatser. Under 1980-talet avrättades minst 20 000 ndebele av den zimbabwiska armén, under den så kallade *Gukurahundi*. De ansvariga har inte straffats och offrens anhöriga har inte kompenseras.

En annan utsatt folkgrupp är tonga, som tvångsförflyttades när den rhodesiska regeringen fattade beslut om att bygga Karibadammen på 1950-talet.

Sedan det våldsamma genomförandet av landreformen inleddes år 2000 har kommersiella jordbrukare av europeiskt ursprung varit en särskilt utsatt grupp. Endast några hundra av dem är fortsatt verksamma.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Konstitutionen garanterar alla medborgares rätt att inte utsättas för diskriminering men förbjuder inte diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Homosexualitet är inte förbjudet, men hbtq-personer diskrimineras bland annat genom lagstiftning som kriminaliserar sodomi. Straffet är fängelse eller böter, även om antalet åtal är mycket få. Acceptansen för hbtq-personer är låg, såväl offentligt som bland befolkningen. Hbtq-personer lever i allmänhet inte öppet, deltar inte i det offentliga livet, får inget utrymme i medier samt har svårt att erhålla demonstrationstillstånd.

Den låga toleransen mot hbtq-personer leder bland annat till att dessa personers rätt till hälsa inskränks. Trakasserier och diskriminering inom

sjukvården gör att många undviker att söka vård för sexuellt överförbara sjukdomar.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Knappt 20 000 flyktingar och migranter fanns i Zimbabwe i december 2018 enligt statistik från FN:s flyktingkommissarie (UNHCR). Av dessa kom majoriteten från Demokratiska republiken Kongo, Mocambique, Rwanda och Burundi. Majoriteten bor i flyktinglägret Tongogara i sydöstra Zimbabwe, där UNHCR samarbetar med relevanta statliga myndigheter och Världslivsmedelsprogrammet (*World Food Programme*, WFP) för registrering och stödinsatser. Utländska medborgare som saknar uppehållsrätt i Zimbabwe och som inte sökt asyl förvaras i fängelse ifall de inte kan betala sin egen deportering. IOM arbetar för att lösa dessa migranternas situation.

Landreformen, utrensningssaktioner riktade mot oppositionella och våldsamheter under valet 2008 genererade ett stort antal internflyktingar. Enligt senaste tillgängliga uppgifter (*Internal Displacement Monitoring Centre*, 2014) fanns det omkring 36 000 internflyktingar i Zimbabwe. Flertalet av dessa har integrerats, men fortfarande finns marginaliserade grupper som lever under mycket svåra förhållanden.

Kvinnor och barn utgör särskilt marginaliserade grupper bland flyktingar, migranter och internflyktingar i Zimbabwe.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Zimbabwe ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning år 2013. Konstitutionen från 2013 innehåller skydd för rättigheter för personer med funktionsnedsättningar genom förbud mot diskriminering i arbetslivet, krav på tillgång till offentliga utrymmen samt tillgång till utbildning och hälsovård. Rättigheterna är dock uttryckligen villkorade med att tillgängliga resurser finns, varför genomförandenivå och efterlevnaden haltar.

Negativa attityder och diskriminering mot personer med funktionsnedsättning är utbrett. Personer med funktionsnedsättning exkluderas i hög grad från statliga tjänster.

Resurs- och kunskapsbrist leder till att personer med psykisk funktionsnedsättning inte blir diagnostiserade och de får heller inte adekvat behandling eller skolgång. Diskriminering och exkludering begränsar även personer med funktionsnedsättnings sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER I ZIMBABWE

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Zimbabwe. Sverige bedriver ett omfattande utvecklingssamarbete i Zimbabwe. Den nuvarande strategin för utvecklingssamarbetet 2017–2021 omfattar insatser för de mänskliga rättigheterna, demokrati, rättsstatens principer, hälsa, kvinnors rättigheter, miljö och klimat samt resiliens. Som exempel på insatser ansvarar IOM för ett program för mänskliga rättigheter inom vilket elva lokala organisationer från civilsamhället deltar för att förbättra tillgången till rättshjälp, psykisk och fysisk vård samt kunskap om de mänskliga rättigheterna. Genom stöd till bland annat *Women's Coalition of Zimbabwe* främjar Sverige kvinnors rättigheter, såsom deltagande i politiska processer, motverkande av könsrelaterat våld samt respekt för kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter. Genom Unicef stöds arbetet för att stärka barns rättigheter och skydd.

Sverige verkar även genom EU i Zimbabwe, vars utvecklingssamarbete huvudsakligen har samma fokusområden som Sveriges. Zimbabwe är ett av länderna för EU:s stora satsning för att motverka könsrelaterat våld och stärka kvinnors och flickors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter. Den senaste formella, politiska dialogen mellan EU och Zimbabwe ägde rum 2019. Internationellt utvecklingssamarbete och situationen för de mänskliga rättigheterna i Zimbabwe utgjorde punkter på agendan.

Zimbabwe har ett nära samarbete med FN och många organ finns närvarande i landet, bland annat UNDP, Unicef, UNFPA, ILO, IOM,

WFP, WHO, UNESCO och UN Women. Världsbanken har ett relativt omfattande samarbete med Zimbabwe. Även IMF finns på plats och under våren 2019 inleddes ett *Staff Monitoring Programme* som löper till mars 2020 och syftar till makroekonomisk stabilitet i Zimbabwe.

I den senaste granskningen av Zimbabwe i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) 2016 gav Sverige bland annat rekommendationerna att Zimbabwe skulle hindra samt lagföra eventuellt våld mot politiska aktivister och människorättsförsvarare samt försäkra att nationell lagstiftning uppfyllde kraven enligt konstitutionen från 2013. Dessa rekommendationer accepterades av Zimbabwe. Sveriges rekommendationer om att utan dröjsmål ratificera Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning samt utfärda licenser till oberoende tv- och radiostationer noterades av Zimbabwe.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*) ratificerades år 1991. Zimbabwe är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt eller det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR*) ratificerades år 1991. Zimbabwe är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, ICERD*) ratificerades år 1991.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW*) ratificerades år 1991. Zimbabwe är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Zimbabwe är inte part till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) och det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Konventionen om barnets rättigheter, (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1990. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2013 respektive år 2012.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades år 2013.

Zimbabwe är inte part till den internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, ICED).

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) och det tillhörande protokollet ratificerades år 1981.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) undertecknades år 1998 men har inte ratificerats.

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter (*African Charter on Human and Peoples Rights*, ACHPR), ratificerades år 1986. Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter ratificerades år 2008.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd (*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, ACRWC) ratificerades år 1995.